

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-6-59>**Федишин М.П.**

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Жаворонок А.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Ковальчук Н.О.

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича

Fedyshyn Maiia

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Zhavoronok Artur

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Kovalchuk Nataliia

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ТА СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ІНДИКАТОРІВ

ANALYTICAL ASSESSMENT OF FINANCIAL STABILITY AND STABILITY OF THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE ON THE BASIS OF INDICATORS

У статті визначено зміст та необхідність оцінки фінансової стійкості банківської системи на основі індикаторів фінансової стійкості та проведено аналіз індикаторів фінансової стійкості банківського сектору за 2016–2018 роки. Під час оцінки якості активів комерційних банків та проведення стрес-тестування банківських установ Національним банком України виявлено, що з метою забезпечення фінансової стійкості і стабільності банківської діяльності комерційним банкам потрібно застосовувати прогресивні методи для підвищення своєї капіталізації, поліпшення якості активів та оптимізації управління активами і пасивами. Доведено, що оцінка фінансової стійкості банківської системи і стрес-тестування мають особливе значення для всіх економічних агентів, оскільки вони є критерієм відповідальності держави за стан фінансового сектору загалом та індикатором суспільної довіри суб'єктів економіки до банківської системи зокрема. У зв'язку із цим у роботі окреслено напрями забезпечення фінансової стійкості вітчизняної банківської системи.

Ключові слова: фінансова стійкість, надійність, банківська система, індикатори фінансової стійкості, Національний банк України, фактори впливу.

В статье определены содержание и необходимость оценки финансовой устойчивости банковской системы на основе индикаторов финансовой устойчивости, проведен анализ индикаторов финансовой устойчивости банковского сектора за 2016–2018 годы. Во время оценки качества активов и проведения стресс-тестирования банковских учреждений Национальным банком Украины выявлено, что для обеспечения финансовой устойчивости коммерческие банки должны применять прогрессивные методы, направленные на повышение уровня своей капитализации, улучшение качества активов и финансового менеджмента, оптимизацию управления активами и обязательствами. Доказано, что оценка финансовой устойчивости банков, банковской системы и проведения стресс-тестирования имеют особое значение для всех экономических агентов, поскольку служат мерилем ответственности за состояние финансового сектора в целом и показателем доверия общества к банковской системе в частности. В связи с этим в работе обозначены направления обеспечения финансовой устойчивости отечественной банковской системы.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, надежность, банковская система, индикаторы финансовой устойчивости, Национальный банк Украины, факторы влияния.

The article defines the content and necessity of assessing the financial stability of the banking system on the basis of indicators of financial stability, analyzes the indicators of financial stability of the banking sector for 2016–2018, because timely analysis of the situation in the banking sector is a reliable basis for implementing effective and timely by the state authorities. Particular attention is paid to preventing negative social consequences, that is, to the fore are preventive measures of influence of macroprudential nature. It is determined that the management of the financial stability of the banking system is a part of the financial security of the state through the implementation of monetary security, and therefore the stable financial condition of the banking system should be determined by the sufficiency, balance and optimal balance of financial resources and assets, while maintaining sufficient liquidity and solvency; increase in the level of profitability of the banking sector of the economy, increase in the volume of sales and assortment of banking products in the conditions of expansion of the banking clientele, as well as the increase in the level of capitalization of commercial banks; the ability to withstand unforeseen losses and maintain a state of efficient functioning. Asset Quality Assessment and Stress Testing of Banking Institutions The National Bank of Ukraine found that commercial banks should apply progressive methods to improve their capitalization, improve asset quality and financial management, optimize asset and liability management, to ensure financial stability. It is proved that the assessment of financial stability of banks, banking system and stress testing are of particular importance for all economic agents, since they serve as a measure of the state's responsibility for the state of the financial sector in general and an indicator of public confidence in the banking system – in particular. In this regard, the work outlines directions for ensuring the financial stability of the domestic banking system.

Key words: financial stability, reliability, banking system, indicators of financial stability, National Bank, factors of influence.

Постановка проблеми. Сталий розвиток економіки з її важливою ланкою – банківською системою – нині є ключовою проблемою. Нестабільність і нерівномірність економічного розвитку країн, які посилюються фінансовими операціями спекулятивного характеру замість виконання банками функції фінансування інвестицій ведуть до національних банківських криз і є наслідком глобальних фінансових потрясінь. Розглядаючи банківську систему з погляду здійснення нею фінансового посередництва, можна сказати, що вона пов'язана з динамікою розвитку та поточним станом фінансування економіки.

Здатність банківської системи здійснювати свою діяльність, її місце і роль в процесах економічних перетворень багато в чому залежать від стану фінансової стійкості банків. Таким чином, оцінювання фінансової стійкості банків і банківської системи загалом має особливе значення.

Конструктивна роль досліджень полягає у тому, що вони становлять інформаційну основу для вироблення рішень щодо посилення фінансової стійкості та стабільності вітчизняної банківської галузі в умовах політичної, економічної, соціальної нестабільності і ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам фінансової стійкості банків, банківської системи та її оцінки присвячено праці багатьох провідних зарубіжних і вітчизняних учених. Серед зарубіжних фахівців, які приділили увагу цій тематиці, можна назвати таких авторів, як: Д.С. Кидуелл, Дж.Ф. Сінкі, І.Є. Аме-лін, Л.Г. Батракова, А.П. Крутов, Р. Коттер, О.І. Лаврушин, П.С. Роуз, Ю.С. Масленченков,

Г.С. Панова та ін., а серед вітчизняних економістів слід відмітити праці А.М. Мороза, О.В. Крухмаль, В.М. Кочеткова, В. Кромонава, А.А. Пере-сади, А.О. Єпіфанова, М.Г. Маслак, І.В. Сала, М.І. Савлука, В.В. Коваленко, О.Й. Шевцової, А.М. Герасимовича, Л. Примостки, І.М. Чмуто-вої, Л.Б. Штефан [1] та інших.

Метою дослідження є аналіз індикаторів фінансової стійкості банківської системи та розроблення практичних заходів щодо її підвищення.

Під час розрахунків використано статистичні методи аналізу структури та динаміки показників фінансової стійкості банківської системи, застосовано також методи теоретичних узагальнень, порівняння та фінансового аналізу для побудови розрахунково-аналітичних таблиць; абстрактно-логічний метод – для узагальнень та формулювання висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період загострення соціально-економічних і фінансових криз одним із ключових завдань є забезпечення фінансової стійкості і надійності функціонування банківського сектору економіки. У цьому аспекті актуалізується проблема макроекономічного підходу і ролі центрального банку в моніторингу фінансової стійкості банків.

Фінансова стійкість є основою функціонування банківської системи, відображенням ефективності використання, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, організації потоків грошових коштів, необхідного обсягу фінансових ресурсів, які в кінцевому підсумку опосередковують будь-які економічні відносини. НБУ розглядає фінансову стійкість як

стан банків, для якого характерні баланс фінансових потоків, достатній обсяг коштів для підтримки платоспроможності та ліквідності, а також прибуткова діяльність [1].

Таким чином, стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність комерційних банків ефективно працювати, досягати окреслених цілей, протидіяти ризикам, здійснюючи діяльність на ринку фінансових послуг, а також зберігати та поновлювати життєздатність у разі раптового її порушення.

Управління фінансовою стабільністю банківської системи є частиною фінансової безпеки держави через реалізацію заходів грошово-кредитної безпеки. Це можна простежити на прикладі системи індикаторів фінансової стійкості. Так, із грудня 2006 року Національний банк України ввів у банківську практику моніторинг фінансової стійкості шляхом використання показників фінансової стійкості, розроблених Міжнародним валютним фондом. Пропонована система показників містить агреговані дані про діяльність депозитарних установ, що дає змогу визначити місце банків в економічній системі країни та простежити вплив макроекономічної ситуації на їхній фінансовий стан.

Показники фінансової стійкості – це показники поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни та їхніх контрагентів з погляду достатності капіталу, якості активів, прибутку і прибутку, ліквідності і чутливості до ринкових ризиків. Міжнародний валютний фонд забезпечує збір і поширення 40 показників фінансової стійкості по країнам.

Згідно з методологією МВФ, Національний банк України розраховує значення 12 основних і 14 рекомендованих показників фінансової стійкості банківського сектору. Сфокусуємо увагу на основних індикаторах, значення яких за період 2016–2018 років наведено в табл. 1.

З даних таблиці 1 відмічаємо, що на одиницю зважених за ризиком активів припадає 16,18 одиниць регулятивного капіталу, що є найбільшим значенням за досліджуваний період, однак частка основного капіталу у зважених за ризиком активів зменшилася на 1,6 грн до 10,25 грн на 1 грн активів. Розраховані значення індикаторів норми прибутку на активи та на капітал мають зростаючу динаміку, що є позитивним явищем та вказує на підвищення прибутковості активів та капіталу у 2018 році. Позитивним є значення індикатора І3, спадна

Таблиця 1

Динаміка основних індикаторів фінансової стійкості банківського сектору

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-) звітного періоду до	
				2016 року	2017 року
Співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів (I1)	12,69	16,10	16,18	3,49	0,08
Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня та зважених за ризиком активів (I2)	8,96	12,12	10,52	1,56	-1,6
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу (I3)	89,37	70,18	60,20	-29,17	-9,98
Співвідношення недіючих кредитів та сукупних валових кредитів (I4)	30,47	54,54	52,85	22,38	-1,69
Співвідношення кредитів за секторами економіки та сукупних валових кредитів (I5):					
– резиденти	95,92	94,21	93,47	-2,45	-0,74
– нерезиденти	4,08	5,79	6,53	2,45	0,74
Норма прибутку на активи (I6)	-12,47	-1,76	1,6	14,07	3,36
Норма прибутку на капітал (I7)	-122,17	-15,34	14,61	136,78	29,95
Співвідношення процентної маржі та валового доходу (I8)	45,94	50,20	52,02	6,08	1,82
Співвідношення непроцентних витрат та валового доходу (I9)	60,91	76,14	61,92	1,01	-14,22
Співвідношення ліквідних активів та сукупних активів (I10)	48,53	53,94	51,14	2,61	-2,8
Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань (I11)	92,09	98,37	63,52	-28,57	-34,85
Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу (I12).	118,88	89,61	134,77	15,89	45,16

Джерело: [3–4]

динаміка якого демонструє зменшення частки недіючих кредитів у капіталі банківських установ. Частка недіючих кредитів у сукупних валових активах зменшилася на 1,69 одиниць і становила у 2018 році 52,85 грн на 1 грн валових кредитів. Частка ліквідних активів у сукупних активах та короткострокових зобов'язаннях демонструє тенденцію до зниження, що є небажаним явищем зменшення обсягу ліквідних активів банківської системи.

З проведеного аналізу індикаторів можна зробити висновок, що фінансова стійкість банківської системи України забезпечена капіталом на задовільному рівні. Однак необхідно підвищити менеджмент ліквідності активів та капіталу задля посилення їхньої ролі у забезпеченні фінансової стійкості банківської системи у майбутньому.

Варто зауважити, що ці показники фінансової стійкості НБУ не дали змоги досить оперативно виявити фінансові проблеми банківського сектору в окремі досліджувані періоди. І, як показала практика, несвоєчасне виявлення таких проблем призвело до запізненого реагування регулятора на проблеми банківської галузі.

Аналіз динаміки основних індикаторів фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору, наведений в табл. 1, дає змогу Національному банку діагностувати банківські ризики та є основою для розроблення пропозицій щодо використання інструментів антикризового управління сектором з метою виявлення та запобігання кризовим явищам у банківських установах, відновлення їхньої ліквідності, платоспроможності, конкурентної позиції на ринку та забезпечення фінансової стійкості на постійній основі [6].

З метою об'єктивності слід зазначити, що, на думку окремих експертів, незважаючи на деякі позитивні оцінки, більшість показників, запропонованих МВФ і широко поширених у розвинених країнах світу, не можуть адекватно відобразити рівень стабільності фінансового сектору України. Це пов'язано з доволіним використанням фінансових показників без урахування конкретних умов економічних процесів і взаємозв'язку між окремими показниками. Тим не менше, більшість учених і практиків вважають, що для України активне впровадження індикаторів фінансової стійкості в систему макропруденційного регулювання є реальним кроком на шляху до розроблення системи оцінки стійкості фінансової системи України [2, с. 862].

Варто відзначити, що в доповнення до індикаторів фінансової стійкості, з 2018 року Національним банком України запроваджено щорічну

оцінку стійкості банків та банківської системи України. Відповідне положення про здійснення оцінки стійкості банків та банківської системи затверджене постановою Правління Національного банку від 22.12.2017 № 141 [7].

Оцінка стійкості включає в себе аналіз якості активів (asset quality review – AQR) для всіх банківських установ, а для найбільших банків – стрес-тестування. Результати оцінки стійкості показали, що банківський сектор капіталізований на достатньому рівні, але повинен підвищити запас стійкості, щоби посилити стійкість до потенційних загроз.

Результати оцінки якості активів в 2018 році дали змогу виявити чотири з 56 банків, які потребували збільшення капіталу на початок 2018 року. Два з них капіталізували до закінчення діагностики. Ще два банки, що потребували докапіталізації до кінця 2018 року, вжили необхідних заходів [3].

У 2018 році стрес-тестування охопило 24 найбільші банки за обсягом зважених за ризиком активів і депозитів населення, на них припадало понад 94% активів банківського сектору. Його метою було не стільки передбачити можливі зміни в секторі, скільки визначити, що може статися з банками в разі кризи. З цією метою НБУ моделював збитки банків від гіпотетичної кризи і визначав потребу в капіталі для покриття таких збитків.

Для стрес-тестування НБУ спеціально розроблено два сценарії – базовий і несприятливий. Зокрема, несприятливий сценарій розроблений таким чином, що його реалізація приводить насамперед до кредитних, а також до процентних і валютних ризиків. Він передбачає зниження реального ВВП, девальвацію гривні, прискорення інфляції і пов'язане з цим зростання процентних ставок. Горизонт прогнозування становить три роки, що дає змогу відобразити всі етапи кризи, від її виникнення до початку відновлення економіки. Базовий сценарій є основою для порівняння результатів стрес-тесту і не є прогнозом.

Стрес-тестування в 2018 році показало, що середня достатність капіталу банків за базовим сценарієм збільшилася майже на 13% в прогнозованому періоді. Вісім банківських установ потребували збільшення капіталу для досягнення мінімально необхідного рівня достатності в першому прогнозованому році за базовим сценарієм (на загальну суму 6,1 млрд. грн.). Один із цих банків був визнаний неплатоспроможним в листопаді 2018 року, але більшість банків є прибутковими в прогнозованому періоді, і їхній загальний рівень капіталу зростає. У несприятливому сценарії вимоги до обсягу капіталу є суттєво вищими. Вплив кризи на зни-

ження достатності основного капіталу банків передбачено на рівні 9%.

Під час оцінки визначено потребу в капіталі на рівні 42,1 млрд грн для 13 фінансових установ. Без урахування потреби в капіталі для ВТБ-банку докапіталізація становила 34,7 млрд грн. Значна частина цієї суми припадала на два державні банки, проте з урахуванням заходів, вжитих банками і затверджених НБУ, до кінця 2018 року потреба скоротилася до 19,7 млрд грн [1].

Регулярні щорічні оцінки якості активів і стрес-тестування НБУ комерційних банків плануються продовжити в майбутньому. Так, у несприятливому сценарії в 2019 році були закладені жорсткіші припущення для визначення уразливості банків до ризиків, включаючи швидке збільшення частки непрацюючих споживчих кредитів, фіксованих ставок за кредитами і збільшення параметра втрат у разі дефолту.

Висновки з проведеного дослідження. Фінансова стійкість банківської системи – це стан, у якому банківська система здатна задовільно виконувати такі функції: ефективно й безперервно забезпечувати часову та просторову трансформацію фінансових ресурсів; виявляти й оцінювати майбутні ризики з достатньою точністю та ефективно управляти ними; абсорбувати несподівані ризики і потрясіння фінансової системи і реальної економіки. Виходячи з цього, основними критеріями фінансової стійкості банківської системи повинні стати наявність механізму та інструментів впливу центрального банку на характер і величину ризиків у банківській системі, а також управління ризиками вітчизняної банківської системи та їх мінімізація (пруденційні вимоги Базелю III); зростання банківського бізнесу і посилення конкуренції; капіталізація банківської галузі.

Для забезпечення фінансової стійкості і стабільності вітчизняної банківської системи виділимо такі заходи, як:

1) підтримання ціни грошових коштів відповідно до рентабельності інвестицій в реальне виробництво;

2) диверсифікація структури банківської системи як на державному, так і на регіональному рівні, тобто забезпечення відповідності структури банківської системи структурі реального сектору економіки шляхом формування системи банківських установ різного розміру (у зв'язку з чим подано до розгляду Законопроект щодо зменшення мінімального обсягу регулятивного капіталу з 500 млн грн до 200 млн грн з метою підвищення якості обслуговування середніми та малими банками малого та середнього бізнесу), розширення банківської інфраструктури;

3) узгодження грошових потоків із виробничими потоками, враховуючи, що основні виробничі сили, виробничий апарат та інші джерела економічного зростання зосереджені в регіонах; послаблення інституціональних обмежень для вітчизняних банківських установ;

4) можливості мобільної адаптації до постійно мінливих умов навколишнього середовища, умов економічного розвитку держави та світового господарства, специфіки неформальних позицій, що забезпечують прозорість діяльності кожного банку, особливо філій.

Складність фінансових відносин, які існують між складовими елементами фінансової системи, однією з яких є банківська система, призводить до того, що її фінансова стійкість залежить від різноманітних факторів, а тому для попередження дефолту вітчизняна банківська система країни має бути готовою до будь-яких викликів макро- та мікросередовища.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 11.11.2019 р.).
2. Штефан Л.Б. Аналіз деяких індикаторів фінансової безпеки банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2018. № 16. С. 862–870
3. Звіт про фінансову стабільність: грудень 2018 URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83816603> (дата звернення: 11.12.2019).
4. Статистика індикаторів фінансової стійкості. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id (дата звернення: 11.12.2019).
5. Основні показники діяльності банків. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (дата звернення: 11.11.2019 р.).
6. Федішин М.П., Павлюк А.О. Особливості антикризового управління банківською системою в сучасних умовах. *Фінансові дослідження*. 2018.– № 1. URL: <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=14&id=106> (дата звернення: 11.12.2019)
7. Положення про здійснення оцінки стійкості банків і банківської системи України/ Постанова Правління НБУ від 22.12.2017 р. № 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17> (дата звернення: 11.12.2019)

References:

1. Oficijnyj sajt Nacionaljnogho banku Ukraïny [Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrived from <https://bank.gov.ua> [in Ukrainian] (accessed 11 november 2019)
2. Stefan L.B. (2018) Analiz deiakykh indykatoriv finansovoi bezpeky bankivskoi systemy Ukraïny [Analysis of some financial security indicators of the banking system of Ukraine]. *Economy and society*. vol.16, pp.862–870
3. Zvit pro finansovu stabilnist: hruden 2018 [Official site of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrived from <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=83816603> (accessed 11 desember 2019)
4. Statystyka indykatoriv finansovoi stiikosti [Statistic indicators of financial stability]. Retrived from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id (accessed 11 desember 2019)
5. Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv / Oficijnyj sajt Nacionaljnogho banku Ukraïny [Official site of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrived from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593 (accessed 11 november 2019)
6. Fedyshyn M.P., Pavliuk A.Ö. (2018) Osoblyvosti antykryzovoho upravlinnia bankivskoiu systemoiu v suchasnykh umovakh.[Features of crisis management of the banking system in modern conditions.] *Finansovi doslidzhennia* [Financial research] (electronic journal). no.1. Available at: <https://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=14&id=106> (accessed 11 desember 2019)
7. Polozhennia pro zdiisnennia otsinky stiikosti bankiv i bankivskoi systemy Ukraïny/ Postanova Pravlinnia NBU vid 22.12.2017 r. № 141. [Official site of the National Bank of Ukraine]. *rada.gov.ua*. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0141500-17> (accessed 11 desember 2019)